

METODİKA

Gülzar Abdullayeva
Azərbaycan Dillər Universiteti

İBTİDAI SINIFLƏRDƏ İNGİLİS DİLİNİN TƏDRİSİNDƏ TAPŞIRIQYÖNÜMLÜ TƏLİMİN ƏHƏMİYYƏTİ

Açar sözlər: *ibtidai təhsil, xarici dil, tapşırıq-əsaslı metod*

Keywords: *primary school, foreign, language, task-based method*

Ключевые слова: *начальная школа, иностранный, язык, метод задач*

Son zamanlar bütün dünyada, o cümlədən, ölkəmizdə ingilis dilinin tədrisində böyük maraq oyanmışdır. Lakin xarici dillərin mənimsədilməsinə erkən yaşlardan başlanılmasına baxmayaraq, öyrənənlərin əksəriyyəti ünsiyyət prosesində çətinlik çəkir, ya da kommunikasiyadan yayınırlar. Dilin tədrisi tarixinə nəzər salsaq, aydın görmək olar ki, xarici dillər 1970-ci illərə qədər məhz qrammatika vasitəsilə həyata keçirilmişdir [4, s.14]. Həmin üsul kiçikyaşlı məktəblilərin nə yaş xüsusiyyətlərinə, nə də qavrama səviyyələrinə uyğundur. İbtidai sinif şagirdlərinə qrammatik qaydaları öyrətmək əvəzinə onlarda zəruri ünsiyyət bacarıqlarının formalaşdırılması daha məqsədəuyğundur. Çünki məktəbə yenidən qadam qoyan uşaqlar yazı-oxu bacarıqlarına malik olmur, belə halda da qrammatikanın tədrisi mümkünsüzdür. Krashen və Terrell (1983) tərəfindən irəli sürülən nəzəriyyəyə əsasən, xarici dili kiçikyaşlılara öyrətməyi hədəfləyən pedaqoq ilk mərhələdə qrammatik qaydaları mənimsətməkdən yayınmalıdır. Krashen (1982) bildirmişdir ki, insan xarici dil öyrənərkən qaydaları özü tətbiq etməlidir. Bu isə ibtidai sinif şagirdləri üçün münasib deyil. Həmin yaş dövrünün fizioloji və psixoloji xüsusiyyətləri uşaqlara yalnız gündəlik kommunikativ bacarıqlar qazanmağa imkan verir [1, s.209]. Dünya təcrübəsində mövcud problemin həllinə istiqamətləndirilmiş çoxsaylı araşdırmalar mövcuddur. Aparılmış tədqiqatların yekunu olaraq müəyyən nəticələr əldə edilmiş, konkret təkliflər irəli sürülmüşdür. Tapşırıqyönlü təlim və ya dilin mənimsədilməsində tapşırıq əsaslanma (“Task-Based Learning” və ya “Task-Based Language Teaching”) sınaqdan çıxmış üsullardan biridir. Tapşırıqyönlü təlim xarici dili “yaşayaraq öyrənmək” deməkdir. Tapşırıqyönlü təlim konsepsiyası ilk dəfə 1982-ci ildə Cənubi Hindistanda Prabhu tərəfindən hazırlanmışdır. Tədqiqatçı bildirmişdir ki, şagirdlər beyinlərini aktiv fəaliyyətə yö-

nəltədikdə, daha yaxşı mənimsəmə nümayiş etdirirlər [3, s.153]. Tapşırıqyönümlü təlim uşaqların dil biliklərinin çalışmaları vasitəsilə artırılması, ünsiyyət (kommunikativ) bacarıqlarının formalaşdırılması məqsədi daşıyır, həmçinin kiçikyaşlı şagirdlərin təlim maraqlarını və ehtiyaclarını daim diqqət mərkəzində saxlamağı təmin edir. Nəticədə mənimsədilməsi nəzərdə tutulan dildən istifadə zərurətə çevrilir. Tapşırıqyönümlü təlimdən istifadənin əsas məqsədlərindən biri kiçikyaşlı məktəblilərin fəaliyyətinin nəticəsini yüksəltməkdir. Dilin mənimsədilməsində tapşırıqlara əsaslanma müasir dövrün dinamik xarakterli tələbləri ilə səsleşir, çünki o, şagirdyönümlülük prinsipi üzərində qurulmuşdur. Tapşırıqyönümlü təlim vasitəsilə şagirdlər müstəqil, kreativ düşünmək, mövzu ilə əlaqədar müzakirə aparmaq, mühakimə yürütmək imkanı əldə edirlər. Bu zaman müəllim uşaqları tapşırığın həlli ilə bağlı maraqlı və keyfiyyətli ideyalar səsleşdirməyə, əlaqələr qurmağa həvəsləndirməlidir. Tapşırıqyönümlü təlim kiçikyaşlı məktəblilərdə yaradıcı fəaliyyəti stimullaşdırır, yeni ideyaların üzə çıxmasına zəmin yaradır, şəxsi təcrübənin qazanılmasına təkan verir. Dərsin gedişatında pedaqoq yalnız istiqamətləndirici, fasilitator rolunda çıxış etməli, çalışmaların həll olunması prosesini diqqətlə izləməlidir. Tapşırıqyönümlü təlimdə maarifləndirmə mütləqdir. Müəllim şagirdlərə oxşarlıqları və fərqləri tanımağa kömək etməli, xarici dillərin əhəmiyyəti barədə dolğun məlumat verməli, onlarda dilin mənimsənilməsinə maraq oyatmalıdır. Deməli, belə nəticəyə gəlmək olar ki, tapşırıqyönümlü təlim xarici dilin tədrisində ortaya çıxan maneələri aradan qaldırmağa, mövcud problemləri həll etməyə zəmin yaradır. Şagirdlər fikirlərini əsaslandırmayanadək onların səhv və ya düzgün cavab vermələri barədə fikir bildirmək doğru deyil. Çünki tapşırıqyönümlü təlim dərs prosesində idrak fəallığının yaranmasını və davamlılığının qorunmasını təmin etməlidir. Bunun üçün aşağıdakı mexanizmlər alqoritm şəklində həyata keçirilməlidir:

1. Problemin qoyulması. Şagird problem-situasiya ilə üz bəüz dayanmağı və onu çözməyi bacarmalıdır. Problemin həlli idrakın fəallaşmasını və davamlılığının saxlanılmasını labüdləşdirir;

2. Məktəblinin tədqiqatçı, müəllimin fasilitator rolunda çıxış etməsi. Şagird dərs prosesində subyekt mövqeyində dayanmalı və müstəqil şəkildə fəaliyyət göstərərək – araşdırma apararaq müasir dövr üçün gərəkli olan bacarıqlar qazanmalıdır.

3. Dialoqun və əməkdaşlığın zəruriliyi. Təlim dialoji şəkildə, əməkdaşlıq şəraitində keçirilməli, yəni, dərs prosesi subyekt-subyekt münasibətlərinə əsasən qurulmalıdır;

4. Psixoloji dəstək: hörmət və etibar. İdrak fəallığını yaratmağın və davamlılığını təmin etməyin ən yaxşı yolu kiçikyaşlıların psixoloji dəstəklənməsidir. Bu, müəllimin səmimi, pozitiv münasibəti, şagirdlərə hörməti, etibarını, onların bacarığına inamı sayəsində mümkün olur.

Buqati, Skehan və Swain bildirmişdir ki, “tapşırıqyönümlü təlim məqsədə çatmağa, məlumat toplamağa, müstəqil öyrənməyə zəmin yaradan ən yaxşı üsuldür” [8, s.274]. Doğan tapşırıqyönümlü təlimi yalnız yazı qaydalarını mükəmməl şəkildə mənimsəmək üçün deyil, həmçinin daha sürətli ünsiyyəti təmin edən ən optimal yol kimi dəyərləndirmişdir. O, ibtidai sinif şagirdlərini gələcəkdə real

dünyadakı vəzifələri yerinə yetirmək üçün lazım olacaq dil komponentləri ilə təmin edir, uşaqlarda vacib bacarıqlar formalaşdırır. Tapşırıqyönlü təlim vasitəsilə kiçikyaşlı məktəblilər müzakirələr aparmağı, suallar verməyi, məlumatlar arasında əlaqələr qurmağı, əməkdaşlıq şəraitində işləməyi öyrənirlər.

İngilis dilinin tədrisində tapşırıqyönlü təlim:

- şagirdlərin tələbatlarına uyğun olaraq onlara təhliletmə bacarığı qazandırır;
- xarici dilin mənimsənilməsini asanlaşdırır;
- şagirdlərin qiymətləndirilməsi meyarlarını əvvəlcədən hazırlamağa zəmin yaradır;

– forma, struktur tipli təlimatları aktivləşdirir.

Təlim prosesində kiçikyaşlıların söz ehtiyatını artıran, nitq inkişafını sürətləndirən mövzular seçilməlidir. Belə halda məktəblilər daha çox həvəslənəcək, diqqətin mərkəzləşdirilməsi asanlaşacaqdır.

Tapşırıqyönlü təlimin digər üstünlükləri:

– şagird təlim prosesinin mərkəzində dayanır. Beləliklə, dərs prosesi şagirdyönlülük prinsipi əsasında qurulur;

– şagirdə dilin məqsəd deyil, vasitə olması izah edilir;

– gündəlik həyat vəziyyətlərinə əsaslanaraq mücərrəd məlumatlar konkretləşdirilir;

– şagirdlərin təlim maraqlarının və ehtiyaclarının qarşılınmasına, ödənilməsinə zəmin yaranır.

Haqqında danışdığımız tapşırıqyönlü təlim hansı mərhələlərlə həyata keçirilir?

Tapşırıq verilməzdən əvvəl uşaqlar çalışmanın mövzusu ilə tanış olmalıdırlar. İşin gedişatında şagirdlərə tapşırığı yerinə yetirmək və öyrəndikləri dildən istifadə etmək imkanı verilməlidir. Çalışmanın həlli mərhələsində kiçikyaşlı məktəblilərin cütlər formasında fəaliyyət göstərmələri, dialoq qurmaları, fəallıqları təmin olunmalıdır. Son mərhələdə isə prosesin əvvəlində qarşıya qoyulan məqsədlə yekunda alınan nəticə müqayisə edilməlidir. Göründüyü kimi, tapşırıqyönlü təlimdə şagirdlərin maraqları, fəallıqları ön plana çəkilir, öyrənmələr lüğətlərdən istifadəyə həvəsləndirilir. Dərsin gedişatında pedaqoqun istifadə etdiyi dil də prosesin təşkilində böyük rol oynayır.

Tapşırıqyönlü təlimdən yararlanarkən, diqqətdə saxlanılmalı məqamlar:

– Şagirdlərdə müstəqil düşünmək bacarıqlarının formalaşdırılması istiqamətində məqsədyönlü fəaliyyət qurulmalıdır;

– Tapşırıqların izahı zamanı ana dildən istifadə yalnız zəruri hallarda tövsiyə olunur;

– Təlim prosesində şagirdlərin həyəcanı, narahatlığı aradan qaldırılmalı, xoş atmosfer yaradılmalıdır;

– Xarici dildəki məlumatlar uşaqlara mümkün qədər sadələşdirilmiş formada ötürülməlidir;

– Tapşırıqların mərhələli şəkildə həllinə imkan yaradılmalıdır;

– Şagirdlərin ingilis dilində istifadə edə biləcəkləri sözlər və cümlələr öncədən müəyyənləşdirilməlidir.

– Tapşırığın həllinin ilk mərhələsində uşaqların başa düşmədikləri, anlamadıqları söz və ifadələr izah olunmalıdır;

– Şagirdlərə müstəqil təqdimat etmək imkanı yaradılmalıdır.

Tapşırığın həllinə başlamazdan öncə müxtəlif motivasiya vasitələrindən (məsələn: səsli mətn, videoçarx, rebuslar, tapmacalar və s.) yararlanmaq daha məqsədəuyğundur. Çalışmanın şərtinin şagirdlərlə birlikdə, əməkdaşlıq şəraitində hazırlanması tövsiyə olunur. Lakin onun həllinə addım-addım nəzarət edilməlidir. Tapşırığın həlli yekunlaşdıqdan sonra onun müzakirəsini aparmaq işin gedişatına töhfə verəcəkdir.

Dünya təcrübəsində tapşırıqyönlü təlimin üç növündən geniş istifadə olunur:

1. İnformasiya mübadiləsinə əsaslanan fəaliyyət;

2. Problemin çözülməsinə istiqamətlənən fəaliyyət;

3. Problemin yaranma səbəbinin araşdırılması üzrə fəaliyyət.

İnformasiya mübadiləsinə əsaslanan fəaliyyət öyrənənlərin öz aralarında lazımı məlumatları bölüşməsinə nizamlayır. Uşaqlara müxtəlif tipli məlumatlar verərək onların seçimlərinə uyğun olaraq təlim ehtiyaclarını müəyyənləşdirmək mümkündür. Tapşırıqyönlü təlimin bu növü kiçikyaşlı məktəblilərə məlumat toplamaq, onları dəqiqləşdirmək və əlaqələndirmək bacarığı qazandırmaya xidmət edir. Fəaliyyətin məzmunu tapşırığın şərtində mütləq özünü göstərməlidir. O ya təlimat, ya təsviri xarakterli, ya da gündəlik planlaşdırma formasında hazırlanmalıdır. Nəzərə almaq lazımdır ki, tapşırıq real həyatla birbaşa əlaqəli olmalıdır.

Problemin çözülməsinə istiqamətlənən fəaliyyət yaranmış situasiya ilə əlaqədar olaraq çıxış yollarının müəyyənləşdirilməsinə əsaslanır. Öyrənənlər konkret ideyalar səsəndirməli, problemin həllinə töhfə verə biləcək ən optimal variantı seçməyə yönəldilməlidirlər. Tapşırığın yerinə yetirilməsində minimal tələb problemin çözülməsinə hədəfləyən müxtəlif fikirlər səsəndirmək, təkliflər irəli sürməkdir. Lakin nəzərdə saxlamaq lazımdır ki, fəaliyyət müəyyən nəticə ilə yekunlaşmalıdır. Əks halda, aparılan işin keyfiyyətindən söhbət belə gedə bilməz.

Problemin yaranma səbəbinin araşdırılması üzrə fəaliyyət müəyyən xüsusiyyətlərinə görə informasiya mübadiləsinə əsaslanan tapşırıq növünə bənzəyir, lakin əsas fərqləndirici cəhət birincinin yalnız əməkdaşlıq, qrup formasında həyata keçirilməsidir. Problem situasiya hansı səbəbdən aktualıq daşıyır, onun meydana gəlməsinin kökündə hansı amillər dayanır və s. suallara cavab tapmaq fəaliyyətin təşkilində əvəzolunmaz rola malikdir.

Beynəlxalq təcrübədə tapşırıqyönlü təlimdən istifadə zamanı çalışmaların hazırlanmasına xüsusi tələblər qoyulur:

– aktualıq daşmalıdır;

– dərsin məqsədinə uyğun olmalıdır;

– tədqiqat probleminin həllinə yönəldilməlidir;

– şagirdlərin yaş, bilik və intellektual səviyyələrinə, emosional sferalarına, maraqlarına, qabiliyyətlərinə uyğun olmalıdır;

- diferensial xarakter daşılmalıdır;
- şagirdlərin kəşfetmə həvəsini yüksəltməli, cəlbədicisi olmalıdır;
- tədris proqramına və milli dəyərlərə əsaslanmalıdır;
- real həyatla və şagirdlərin təcrübələri ilə bağlı olmalıdır;
- tapşırığın şərti dəqiq ifadə edilməlidir;
- açaq suallar aydın formada yazılmalıdır.

Tapşırıqyönlü təlimi digərlərindən fərqləndirən xüsusiyyətlər aşağıdakılardır [6, s.55]:

- kommunikativ xarakterlidir;
- təlim materialının əsas məzmunu, mahiyyəti tapşırığın şərti və həlli vasitəsilə ötürülməlidir;
- şagird təlim prosesinin mərkəzində dayanmalı, müəllim isə fasilitator olmalıdır;
- dərs şagirdin maraqları və öyrənmə ehtiyacları nəzərə alınmaqla qurulmalıdır;
- prosesin gedişatı tədris proqramının (kurikulumun) tələbləri ilə uzlaşmalı, səsləşməlidir;
- təlimin təqdimat, məşq, hazırlıq mərhələlərində ənənəvi üsullardan istifadə etmək mümkündür.

Kiçikyaşlı məktəblilərin utancaqlığı, yoldaşlarından, həmçinin müəllimlərindən çəkinməsi xarici dil dərslərində ən çox rast gəlinən problemlərdəndir. Uşaqlar yazılışı ilə deyilişi fərqlənən sözlərdən həm yazıda, həm də tələffüzdə istifadə edərkən müəyyən çətinliklər yaşayır, psixoloji narahatlıqlar keçirirlər. Lüğət ehtiyatı zəif, kasad olan kiçikyaşlılar cümlə qurduqda daha böyük problemlərlə üzləşirlər. Belə vəziyyətdə tapşırığın çətinlik səviyyəsinə diqqət yetirilməli, sinfin ümumi təlim göstəriciləri və öyrənənlərin yaş xüsusiyyətləri mütləq nəzərə alınmalıdır [6, s.62]. Bundan əlavə, xarici dilin, o cümlədən, ingilis dilinin tədrisi prosesində ibtidai sinif şagirdləri ilə müəllimlər arasındakı əks-əlaqənin qurulması, həmçinin tənzimlənməsi də diqqət mərkəzində saxlanılmalıdır. Əməkdaşlıq təlimin keyfiyyətli təşkilinə, münbit mühitin formalaşmasına, problemli situasiyanın rahatlıqla həll olunmasına zəmin yaradır. Pedaqoqun dərstdə əks-əlaqəni təmin etməsi uşaqları psixoloji baxımdan gərgin vəziyyətə düşməkdən də sığortalayır, qarşılıqlı kooperativ münasibətlərin yaranmasını, təlimdə müsbət nəticənin daha sürətli şəkildə qazanılmasını labüdləşdirir. Çünki belə mühitdə öyrənənlər bir-birlərini başa düşür, özlərini sərbəst şəkildə ifadə edirlər. Yalnız sağlam mühitdə sağlam təfəkkürlü şəxsiyyətlər yetişdirmək mümkündür. Nəzərə almaq lazımdır ki, bugünün ibtidai sinif şagirdləri sabahın potensial şəxsiyyətləridir. Milli-mənəvi və ümumbəşəri dəyərlərə malik şəxsiyyət ana dilini bilməlidir. Əgər o, ana dilini yaxşı mənimsəyirsə, xarici dili öyrənməkdə də böyük çətinliklərlə qarşılaşmıyacaq. Çünki tapşırıqyönlü yanaşma xarici dilin tədrisi zamanı şagirdin real həyatı ilə təlim mühitini əlaqələndirməyi əsas tələb kimi qoymuşdur. Kiçikyaşlı şagirdin lazımi məqamlarda ana dilindən istifadə etməsi, tapşırığın sürətli və asanlıqla həllinə təkan verir. Çalışmanın strukturunu və nümunələri onların təfəkkü-

ründə canlandırmaq üçün məlumatları düzgün formada çatdırmaq vacib şərtidir. Keyfiyyətli nəticə əldə etmək üçün məktəblilərə ötürülən məlumatlar dəqiq və sistemli xarakter daşmalıdır. Belə məqamda ümumidən xüsusiyyə və nəzəriyyə ilə praktikanın vəhdəti prinsipləri köməyə çatır. Tapşırıqyönümlü təlim təcrübə ilə nəzəriyyəni özündə birləşdirən quruluşa malikdir. Tətbiqi çalışmaları başlanğıc nöqtəsi nəzəriyyədir, məhz onun vasitəsilə tapşırıqların həlli zamanı keyfiyyətli nəticə əldə etmək mümkündür. Təcrübədə bilik və bacarıqların birləşdirilməsi tapşırıqyönümlü təlimin başlıca məqsədlərindən biridir.

Yekun olaraq vurğulamalıyıq ki, tapşırıqyönümlü təlim yalnız öz məzmununda və spesifik xüsusiyyətləri nəzərə alınmaqla tətbiq edilərsə, müsbət nəticə alınacaq, əks təqdirdə, həmin fəaliyyət vaxt itkisindən başqa heç nə vəd vermir.

Ədəbiyyat

1. Krashen, S.D. (1982). *Second Language Acquisition Theory*. In *Principles and Practice in Second Language Acquisition*. London: Pergamon Press, 209.
2. Krashen, S.D. and Terrell, T. (1983). *The Natural Approach: Language Acquisition in the Classroom*.
3. Prabhu, N.S. (1987). *Second Language Pedagogy*. Oxford: Oxford University Press, 153.
4. Richards, J.C., & Rodgers, T. S. (2001). *Approaches and Methods in Language Teaching*. New York: Cambridge University Press, 169.
5. Richards J.C. (2002). *Addressing the Grammar Gap in Task Work*. In J.C. Richards and W.A. Renandya (Eds.), *Methodology in Language Teaching*. Cambridge University Press.
6. Skehan, P. (1996a). *A Framework for the Implementation of Task-Based Instruction*. *Applied Linguistics*, 17(1), 38-62.
7. Skehan, P. (1996b). *Second Language Acquisition Research and Task-Based Instruction*. In J. Willis ve D. Willis. *Challenge and Change in Language Teaching*. Essex: Longman.
8. Swain, M. and Lapkin, S. (2000). *Task-Based Second Language Learning: The Uses of the First Language*. *Language Teaching Research*, 4(3), 251-274.

Summary

The Importance of Task-Based Learning in the Teaching of English in Primary School

Task-based learning has a structure that combines theory with practice. The starting point of the applications is a theory, which makes it possible to achieve qualitative results in solving tasks. Combining knowledge and skills in practice is one of the main objectives of task-oriented training. In conclusion, it is important to note that if task-oriented training is used only in its content and taking into account specific features, it will produce a positive result; otherwise, the activity promises nothing but a waste of time.

Резюме

Важность заданного обучения в преподавании английского языка в начальной школе

Задача обучения имеет структуру, которая сочетает в себе теорию с практикой. Отправной точкой приложений является теория, поэтому при решении задач можно добиться качественных результатов. Сочетание знаний и навыков на практике является одной из основных задач целенаправленного обучения. В заключение важно отметить, что если целенаправленное обучение используется только в его содержании и с учетом специфических особенностей, оно даст положительный результат, в противном случае действие обещает только потерю времени.

Rəyçi: prof.D.İsmayilova